

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญของความเป็นปึกแผ่นมั่นคงที่ยังแสดงออกถึงเอกลักษณ์จิตวิญญาณของคนไทยทั้งชาติที่ได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ลักษณะเด่นของแต่ละวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การปฏิบัติ สืบทอดต่อกันมาของแต่ละสังคมทำให้เกิดวิถีการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย มีวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน เกิดความเหมาะสมกับวิถีชีวิต (Way of Life) และความเป็นอยู่ การผสมผสานทางวัฒนธรรมประเพณีทำให้เกิดความแตกต่างทั้งทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น กระทรวงวัฒนธรรมได้อธิบายความหมายของ “วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตซึ่งมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เป็นสิ่งที่จับต้องมองเห็นได้ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจะปรากฏในรูปของวัตถุ ส่วนวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ พฤติกรรม และที่จับต้องหรือยากที่จะมองเห็นได้ในทันที ได้แก่ ความรู้สึก คุณค่า ปรัชญา ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งทั้ง 2 ส่วนจะประกอบอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคม” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552, หน้า 5 – 6) ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมมักจะเน้นถึงระบบความเชื่อ (Belief System) และค่านิยมทางสังคม (Social Values) ซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นกฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ

ปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกาภิวัตน์ (Globalization) การแผ่ขยายของวัฒนธรรมจากศูนย์กลางที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย เข้าสู่ประเทศไทยนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการคมนาคมที่ทันสมัย เข้ากับวัฒนธรรมเดิมของไทยที่เปิดกว้างยอมรับการติดต่อสื่อสารกับวัฒนธรรมอื่น ๆ เสมอมาทำให้เกิดการครอบงำทางความคิดและการครอบงำทางวัฒนธรรมได้โดยง่าย ทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันขึ้นและมีผลทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งหากสังคมใดอ่อนแอก็就会被ครอบงำทางวัฒนธรรมหรืออาจมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมได้โดยง่ายซึ่งอาจก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อสังคม จากสภาพการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความห่วงใยต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยในกระแสโลก

จากการวิเคราะห์พัฒนาการของแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนา ฯ ทำให้ประเทศไทยปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนไปทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สาธารณสุข ซึ่งทั้งหมดเป็นโครงสร้างที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต สำหรับในมิติทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมิติของโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นมิติทางจิตใจ เป็นเสมือนสายใยที่หลอมรวมคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว กล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจที่ผูกกับรายได้และวัตถุนั้นละเลยมิติทางด้านจิตใจ ส่งผลให้คนในสังคมห่างเหินศาสนาที่ถือว่าเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับคุณงามความดี และห่างเหินจากศิลปะที่ช่วยขัดเกลาให้คนมีความอ่อนโยนและสุนทรีย์ ซึ่งสุดท้ายส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการบริโภควัตถุส่งผลให้ในสังคมมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ทั้งเรื่องการกิน การอยู่ การใช้ชีวิต รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมที่มีแนวโน้มเป็นปัจเจกชนมากขึ้น คุณค่าทางจิตใจของผู้คนในสังคมเริ่มเสื่อมถอย นอกจากนี้ กลไกการทำงานในภาครัฐที่เน้นความทันสมัยตามแบบตะวันตก เช่น ระบบยุติธรรมสมัยใหม่ที่แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยกระบวนการศาล ทำให้ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ไปยุติที่ศาลซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้วัฒนธรรมไกลเกลียดการประนีประนอมลดความสำคัญลง ขณะที่วัฒนธรรมของความขัดแย้งเริ่มทวีสูงขึ้น ความแตกต่างทางความคิดในสังคมได้ขยายวงกว้างไปในทุกภาคส่วน แม้แต่ในระบบการเมืองที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคม (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552, หน้า 38)

นอกจากนโยบายด้านการพัฒนาแล้วยังมีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ วิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น คนไทยเปิดรับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่าง ๆ นิยมการสื่อสาร (Media Imperialism) ทำให้เกิดการแผ่ขยายของวัฒนธรรมได้อย่างรวดเร็ว ค่านิยมทางด้านวัตถุและพฤติกรรมการแสดงออกเกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมจากชาติอื่น เช่น ค่านิยมในการบริโภคสินค้า ค่านิยมในการบริโภคอาหาร ค่านิยมในการบริโภคสื่อ ปัญหาพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ขาดความเคารพนับถือผู้อาวุโส และความสัมพันธ์อันดีงามตลอดจนขาดความรักและความสามัคคีของคนในชาติ วาสนา นิสโร (2550) กล่าวว่า ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศตามลักษณะของโลกยุคการสื่อสารไร้พรมแดนในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่านอกจากจะนำมาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม นานัปการอันเป็นผลพวงสืบเนื่องมาจากทิศทางการพัฒนาประเทศในอดีต ที่มุ่งเน้นจะพัฒนาสังคมไทยไปสู่ความทันสมัยตามอย่างชาติตะวันตก ละทิ้งวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นและ

ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยมาสู่การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ต่อวิถีวัฒนธรรมไทยเกิดค่านิยมใหม่ ๆ ที่นำไปสู่การเบียดเบียนทางวัฒนธรรมที่ตึงตัง โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลง ผู้คนหลั่งไหลจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น ครอบครัวมีขนาดเล็กลง และอ่อนไหวมากขึ้น ชุมชนอ่อนแอ สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น เกิดปัญหาอาชญากรรมและปัญหาทางสังคมมากยิ่งขึ้น จนอาจสรุปได้ว่าสังคมไทยกำลังดำเนินชีวิตอย่างขาดรากฐานทางวัฒนธรรมที่ตึงตัง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยศ สันตสมบัติ (2544, หน้า 12 – 13) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ความคิด และค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่นและมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับในวัฒนธรรมของเรา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีซึ่งเป็นความพยายามของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติและใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อเทคโนโลยีทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยหากเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเกินไปจนกระทั่งวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติไม่อาจเปลี่ยนแปลงตามได้ทัน ก็อาจส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "ความล่าช้าทางวัฒนธรรม" (Culture Lag) และทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นเกิดความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) หรืออาจมีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้วัฒนธรรมเกิดการแตกสลายไป

ดังนั้น การที่สังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจำเป็นต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ และจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกรอบอันตึงตังของสังคมและวัฒนธรรมไทยโดยอาศัยการถ่ายทอดกฎเกณฑ์ของสังคมไปสู่สมาชิก การปลูกฝังการอบรม การปฏิบัติ จนเป็นทักษะในการดำรงชีวิตและทำประโยชน์ต่อสังคม สิ่งทีกล่าวนี้นี้ก็คือ ต้องมีการจัดการศึกษาขึ้นในสังคม โดยกระทรวงศึกษาธิการถือเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐบาลที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ และปลูกฝังความตึงตังกับเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล ให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญา อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 4 – 5) แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ของสังคมไทย ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากปัญหาหลายประการ ทั้งการศึกษาเองก็มักเน้นในเรื่องของวุฒิบัตร ทำให้ประชาชนมีค่านิยมในเรื่องนี้สูง เพราะเห็นว่าเป็นที่มาของเกียรติยศและรายได้ ทำให้เกิดค่านิยมทางการศึกษาเข้าสู่ยุคของการแข่งขัน มีการเรียนกวดวิชา แข่งขันกันเข้ามหาวิทยาลัย

ชั้นนำ กลุ่มที่มีฐานะดี สามารถแสวงหาโอกาสในการเข้าเรียนได้ดีกว่า ในขณะที่คนชนบทไม่สามารถที่จะแข่งขันได้ ประชาชนต้องอยู่ในระบบการศึกษาเป็นระยะเวลานาน แต่อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาก็ไม่ได้มุ่งส่งเสริมอาชีพหลักของประชาชนรวมทั้งเกิดความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสที่จะรับการศึกษา นอกจากนี้การจัดการศึกษายังไม่มีสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคม และความต้องการของท้องถิ่น ขาดความร่วมมือกับประชาชนในท้องถิ่น ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รวมถึงการปลูกฝังค่านิยมที่ไม่ถูกต้องผ่านระบบการศึกษา เพราะหลักสูตรของไทยเลียนแบบจากการศึกษาของตะวันตกขาดการสร้างความคิดเชิงบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย (วาสนา นิสโร, 2550)

เด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางวัฒนธรรมในสังคมเนื่องจากเป็นผู้ที่จะดำรงรักษาหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต แต่กระแสทางสังคมมีอิทธิพลและผลกระทบจนทำให้ค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมดั้งเดิมเบี่ยงเบนและเปลี่ยนไป เช่น ค่านิยมในการบริโภคสินค้า ค่านิยมในการบริโภคอาหาร ค่านิยมในการบริโภคสื่อ ปัญหาพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม และขาดความเคารพนับถือผู้อาวุโส เป็นต้น จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาพรวมเป็นอย่างไร และจะเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในสังคมอย่างไร โดยการศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อวัฒนธรรมชุมชน โดยศึกษาผ่านรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยที่มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชน สร้างภาพจำลองผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชน เพื่อนำมาสร้างรูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและมีส่วนในการเฝ้าระวัง ป้องกัน แก้ไขปัญหาทางวัฒนธรรมและมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมของตน ตามแนวคิดที่ว่าประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม การรักษาหรือสืบทอดวัฒนธรรม โดยเจ้าของวัฒนธรรมเองจะทำให้เกิดความยั่งยืนถาวร (กลุ่มเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, 2553, หน้า 93) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนในชุมชนที่จะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบทางวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน
2. เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อ

วัฒนธรรมชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน

จากผลกระทบทางวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์กับหลายหน่วยงานในชุมชน ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องใน การดำเนินงานตามแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2559 ได้แก่ หน่วยงานทางด้าน การศึกษา ด้านการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ด้านเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการปกครองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรม และโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน โดยมีประโยชน์ ที่คาดว่าจะได้รับ มีดังนี้

1. ผลการวิจัยเป็นข้อมูลที่จะนำเสนอหน่วยงานทางด้านการศึกษา ศาสนา งานด้าน ศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาของชุมชนตลอดจนร่วมกัน รณรงค์ และส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดความรักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ตลอดจนปกป้อง และเชิดชูวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นไทยอันดีงามสืบไป
2. ผลการวิจัยเป็นข้อมูลที่จะใช้ในการวางแผนป้องกันและเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนให้หน่วยงานด้านการศึกษาและหน่วยงานด้านวัฒนธรรมชุมชนได้ทราบปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อสามารถเฝ้าระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ วัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมในอนาคตได้โดยอาศัยรูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียน มัธยมศึกษาในชุมชนจากผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. ผลการวิจัยเป็นข้อมูลที่จะใช้เป็นแนวทางสำหรับนักวิจัยท่านอื่น ๆ ทำวิจัยในประเด็น ที่เกี่ยวข้องต่อไป ซึ่งจะนำมาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่หลากหลายทางวัฒนธรรม

คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียน มัธยมศึกษาในชุมชนจากผลกระทบทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีคำถาม ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. มีปัจจัยเชิงสาเหตุทางสังคมอะไรบ้าง ที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในชุมชน
2. โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีลักษณะเป็นอย่างไร
3. รูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนควรมี รูปแบบเนื้อหาสาระและคำแนะนำในการดำเนินการอย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษา 2 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน ดังภาพที่ 1 2) พัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนจากผลกระทบทางวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังภาพที่ 1

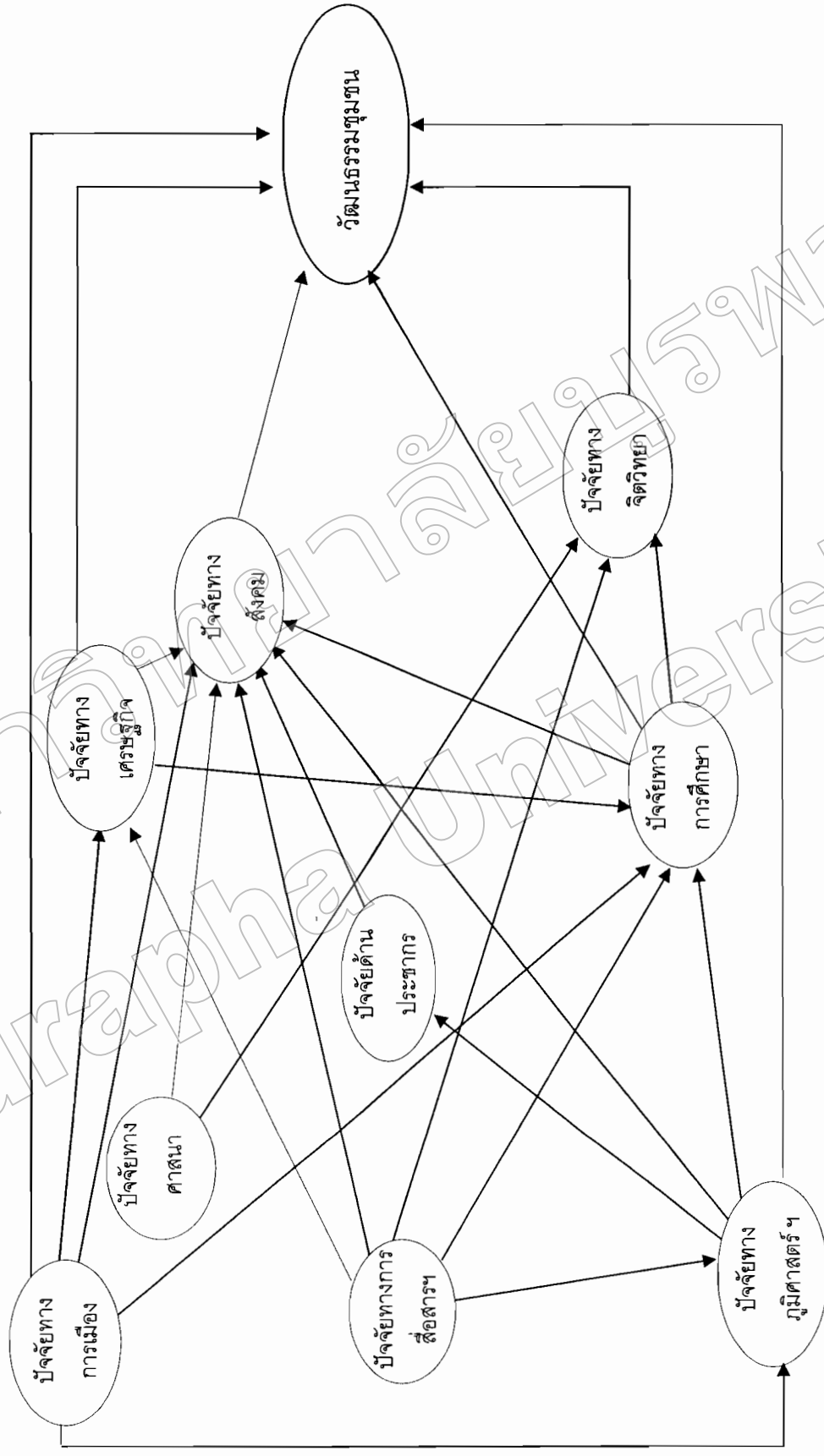
1. ศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับผลกระทบทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยศึกษาจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งทางสังคม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการทวนกลับของทฤษฎีวิวัฒนาการ แนวคิดแบบวัตถุนิยมวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดการปรับตัวไม่ทันกันของวัฒนธรรมและแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2559 (2552)

2. ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ ของยศ สันตสมบัติ (2540) ที่ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก ณรงค์ เสียงประชา (2541) ศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ตำแหน่งที่ตั้ง จะมีอิทธิพลต่อลักษณะของวัฒนธรรมไทย พิทยา พิณสาร (2543) ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา ศิริลักษณ์ ดนระวิไชย (2534) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ของภาคเหนือตอนบนกับการดำเนินงานการศึกษาของระบบจากการศึกษาพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จันทิรา ธนสงวนวงศ์ (2552) ศึกษาถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้ศึกษาถึงปัจจัยทางด้านสื่อส่งผลในด้านสังคมและวัฒนธรรมต่อแนวคิดหลักยุคสมัยใหม่ กฤตยา แสงเงจริญ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนา: แนวคิด บางประการเพื่อศักดิ์ศรีของมนุษย์ อรสา เงินฉาย (2550) ได้ศึกษาสภาพวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สมศรี ศิริขวัญชัย (2541) ได้ศึกษาการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ศรัลลียา พรเพชรสุข (2544) ศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนผังโครงสร้างการใช้ที่ดินและแนวทางการพัฒนาเกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เกิดจากแผนพัฒนา เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2542) ได้เสนอต้นเหตุของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและได้เสนอยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2544) ได้เสนอแนวทางให้พิจารณาการพัฒนามิติทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น กฤษณา แสงทอง (2540) ได้ศึกษาเรื่องเพลงปฎิพากย์: วัฒนธรรมการ

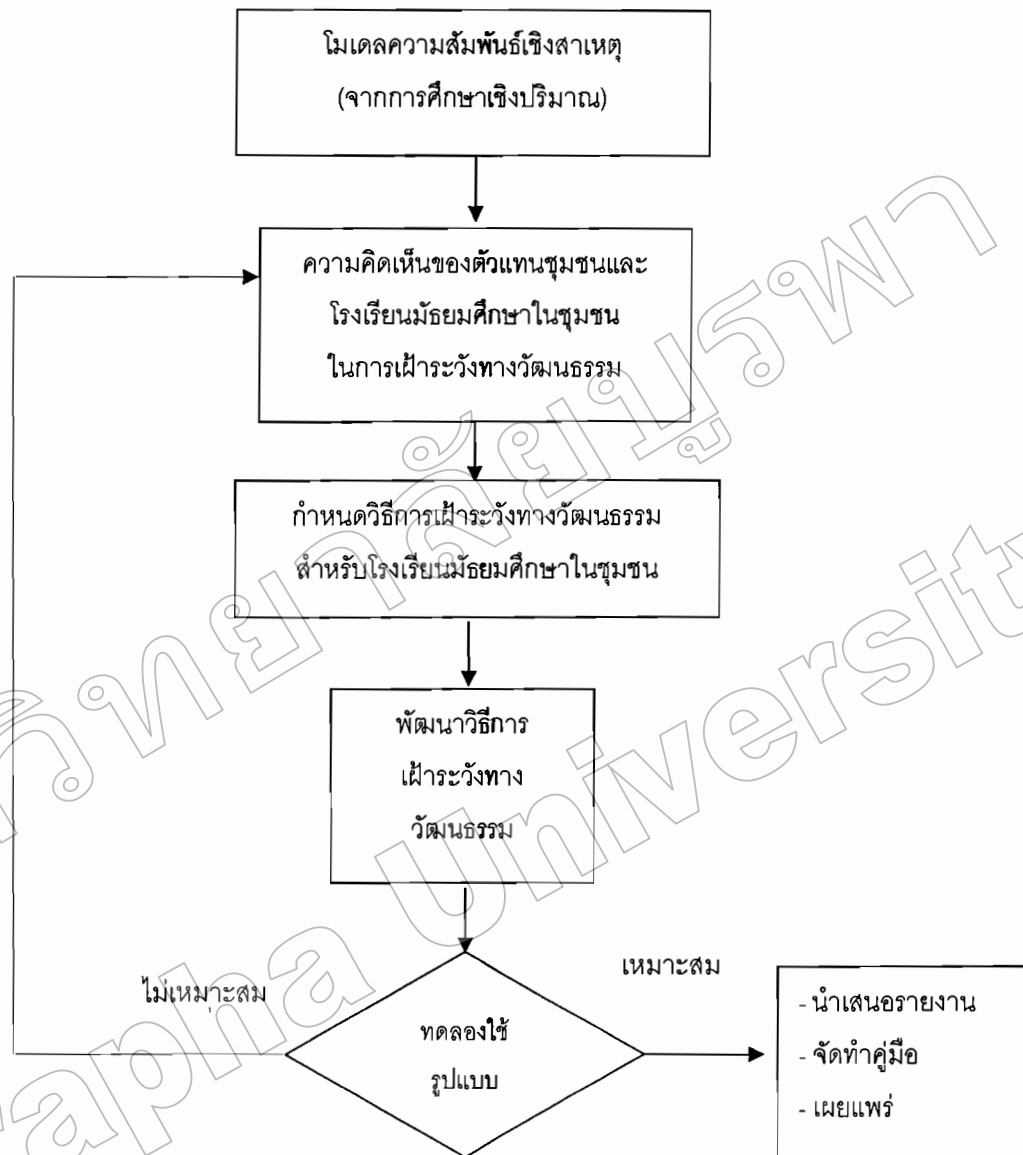
ดนตรี และภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลทอง อำเภอยะผิง จังหวัดนครสวรรค์ สาขาวิชา
วัฒนธรรมการศึกษา ส. ศิวรักษ์ (2540) ได้วิพากษ์ระบบการศึกษาสมัยใหม่กับวัฒนธรรมพื้นบ้าน
ชุมชน อมรวิวัฒน์ (2541) ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการศึกษาไทย สมศรี ศิริขวัญชัย (2541)
ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชน
ชาวมอญ เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (รายละเอียดในบทที่ 2)

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้พิจารณาตัวแปรตาม
คือ วัฒนธรรมชุมชน ต่อจากนั้นจึงพิจารณาตัวแปรที่เกี่ยวข้องย้อนกลับไปยังตัวแปรสาเหตุทีละ
ตัวแปรที่ส่งผลกระทบทางวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงได้โมเดลสมมติฐานแสดง
ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน ดังแสดงในภาพที่ 1

3. การพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
ชุมชนจากผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยใช้ผลการศึกษาโมเดล
ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน มาเป็นโครงสร้างหลัก
ของการพัฒนารูปแบบเพื่อการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน
จากนั้นสร้างรูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน นำไป
ทดสอบความถูกต้องเหมาะสมในการปฏิบัติจากสถานการณ์จริงในชุมชน แสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลสมมติฐานแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน

สมมติฐานของการวิจัย

จากกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม ดังแสดงในภาพที่ 2 ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยทางการเมืองมีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชนและมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยด้านประชากร และปัจจัยทางจิตวิทยา

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชน และมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา และปัจจัยทางจิตวิทยา
3. ปัจจัยทางจิตวิทยามีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชน
4. ปัจจัยทางสังคมมีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชน
5. ปัจจัยทางศาสนามีอิทธิพลทางอ้อมต่อวัฒนธรรมชุมชนผ่านปัจจัยทางสังคมและปัจจัยทางจิตวิทยา
6. ปัจจัยทางการศึกษามีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชนและมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านปัจจัยทางสังคมและปัจจัยทางจิตวิทยา
7. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีอิทธิพลทางตรงต่อวัฒนธรรมชุมชนและมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางจิตวิทยา
8. ปัจจัยทางการสื่อสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยีมีอิทธิพลทางอ้อมต่อวัฒนธรรมชุมชนผ่านปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านประชากรและปัจจัยทางจิตวิทยา
9. ปัจจัยด้านประชากรมีอิทธิพลทางอ้อมต่อวัฒนธรรมชุมชนผ่านปัจจัยทางสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

ก. การศึกษาเชิงปริมาณ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีขอบเขตดังนี้

1. ประชากรสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) ผู้แทนชุมชน 2) ตัวแทนที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมของโรงเรียน (ครูและนักเรียน) 3) วัฒนธรรมจังหวัด ได้แก่ กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน (งานแผนและงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม) กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม (งานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมและงานศาสนา) จำนวน 76 จังหวัด และวัฒนธรรมอำเภอ จำนวน 878 อำเภอ
2. กลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ 1) ผู้แทนชุมชน 2) ตัวแทนที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมของโรงเรียน (ครูและนักเรียน) 3) วัฒนธรรมจังหวัดและวัฒนธรรมอำเภอ ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) มีวิธีการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สุ่มจังหวัดในประเทศไทยมาจากชั้นแต่ละภาคของประเทศตามเขตวัฒนธรรม อันได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน เพราะเชื่อว่าเรื่องที่ต้องการศึกษา

น่าจะมีรูปแบบในการพัฒนาแตกต่างกันไปตามตัวแปรภูมิภาค จึงแบ่งชั้นเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนจากทุกภาค ภาคละ 4 จังหวัด

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากได้จังหวัดที่เป็นตัวแทนของทุกภาคของประเทศไทยแล้ว สุ่มอำเภอโดยให้ทุกอำเภอในจังหวัดตัวอย่างมีโอกาสถูกเลือกเท่าเทียมกัน เพราะเชื่อว่าไม่ว่าอำเภอใดในจังหวัดตัวอย่างก็เป็นตัวแทนของจังหวัดนั้น ๆ เท่าเทียมกัน จำนวน 20 อำเภอ

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อได้อำเภอตัวอย่างแล้ว ใช้อำเภอเป็นกลุ่ม (Cluster) เพื่อกำหนดการเลือกตัวแทนชุมชน ตัวแทนที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมของโรงเรียน (ครูและนักเรียน) องค์การบริหารส่วนตำบลที่โรงเรียนนั้นตั้งอยู่ วัฒนธรรมจังหวัดและวัฒนธรรมอำเภอ สุ่มอย่างง่าย ได้กลุ่มตัวอย่าง อำเภอละ 10 คน จำนวน 80 อำเภอ รวมทั้งสิ้น 800 คน

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรอิสระ 9 ตัวแปร คือ

3.1.1 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สภาวะทางเศรษฐกิจ อาชีพและค่าครองชีพ การขยายตัวของเศรษฐกิจ และกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

3.1.2 ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ชนชั้นที่มีอำนาจทางสังคม ความเหลื่อมล้ำในสังคม ความแตกแยกและขัดแย้งในสังคม/ วัฒนธรรม การถูกเอารัดเอาเปรียบทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนวิถีชีวิตทางสังคม โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลง ความเจริญรุ่งเรืองตามสมัย และการรวมกลุ่มขององค์กรทางสังคม

3.1.3 ปัจจัยการเมือง ได้แก่ แบบแผนทางการเมือง การแบ่งแยกทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และนโยบายของรัฐบาล

3.1.4 ปัจจัยทางการศึกษา ได้แก่ วิวัฒนาการของระบบการศึกษา ขาดการศึกษา/ การศึกษาต่ำ และการมีสติปัญญาและการศึกษาที่สูงขึ้น

3.1.5 ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ บทบาททางเพศ อัตราการหย่าร้าง ขนาดของครอบครัว อัตราการเกิด-การตาย การอพยพย้ายถิ่นฐาน จำนวนประชากร (เพิ่ม – ลด) และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุ

3.1.6 ปัจจัยทางการสื่อสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยี ได้แก่ วิวัฒนาการของสิ่งของเครื่องใช้และการผลิต การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีการผลิต การสื่อสาร ผสาน แลกเปลี่ยนหยิบยืมวัฒนธรรม และการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3.1.7 ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ การปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อม ความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ การแสวงหาและ

ใช้ประโยชน์จากพลังงานและทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการคมนาคมขนส่ง

3.1.8 ปัจจัยทางศาสนา ได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม การนับถือศาสนา เปลี่ยนไป และแบบแผนและอุดมการณ์ทางศาสนา

3.1.9 ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง ความต้องการของมนุษย์ ความเชื่อ อุดมการณ์และค่านิยม แนวคิดและค่านิยมทางวัฒนธรรม ความเชื่อในวัฒนธรรมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมและระบบสัญลักษณ์ทางสังคม และค่านิยม วัฒนธรรมบริโภคนิยม

3.2 ตัวแปรตาม 1 ตัวแปร ได้แก่

วัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ผลกระทบทางบวกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และผลกระทบทางลบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ข. การศึกษาเชิงคุณภาพ

ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน จำนวน 1 โรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนปกติ เช่นเดียวกับโรงเรียนอื่น
2. ทดลองใช้รูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนที่สร้างขึ้นและดำเนินการเฝ้าระวังตามคำแนะนำ
3. ศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน
4. ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบโดยความเห็นของโรงเรียนและตัวแทนชุมชน
5. ทดลองใช้และปรับปรุงจนได้รูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนในชุมชนที่มีคุณภาพและตรงตามความเป็นจริงของชุมชนที่คนในชุมชนยอมรับและเกิดผลที่สามารถสังเกตได้โดยใช้ผลการวิจัยเชิงปริมาณเป็นกรอบในการกำหนดรูปแบบและวิธีการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม หมายถึง ขั้นตอนของการดำเนินการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมของโรงเรียน ซึ่งการวิจัยนี้ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและผลการดำเนินการที่โรงเรียนในชุมชนต้องให้เชิงคุณภาพ

2. **โรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชน** หมายถึง สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกันในด้านการจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกในชุมชนและเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเป็นโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกับโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนหรือท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ไม่ใช่โรงเรียนในตัวเมือง

3. **วัฒนธรรมชุมชน** หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุและโครงสร้างของสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

4. **ผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน** หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุและโครงสร้างของสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนที่เป็นผลมาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น

5. **ผู้แทนชุมชน** หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการบำนาญที่มีบทบาทเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและอื่น ๆ

6. **เขตวัฒนธรรม** หมายถึง การแบ่งพื้นที่ในประเทศเพื่อกำหนดขอบเขตการดำเนินการทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมได้แบ่งพื้นที่เขตวัฒนธรรม ออกเป็น 4 เขต ดังนี้

ภาคกลาง ประกอบด้วย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

(กรุงเทพมหานคร) จังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ชัยนาท ตราด นครนายก นครปฐม นนทบุรี บึงกาฬบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา เพชรบุรี ราชบุรี ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระแก้ว สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง จำนวน 26 จังหวัด

ภาคเหนือ ประกอบด้วย จังหวัดกำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก นครสวรรค์ น่าน พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน สุโขทัย อุตรดิตถ์ อุทัยธานี พะเยา จำนวน 17 จังหวัด

ภาคอีสาน ประกอบด้วย จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ ยโสธร นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี อุบลราชธานี มุกดาหาร อำนาจเจริญ หนองบัวลำภู จำนวน 19 จังหวัด

ภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดกระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล สุราษฎร์ธานี จำนวน 14 จังหวัด

7. **ตัวแปรแฝง (Latent Variable)** หมายถึง ปัจจัยหรือประเด็นที่ศึกษา ที่ไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้ ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านการเมือง 4) ด้านการศึกษา 5) ด้านประชากร 6) ด้านการสื่อสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยี 7) ด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 8) ด้านศาสนา 9) ด้านจิตวิทยา และ 10) วัฒนธรรมชุมชนศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงทั้ง 10 ตัวแปร อาศัยรูปแบบ (SEM: Structural Equation Model) เรียกว่า โมเดลโครงสร้าง (Structural Model)

8. **ตัวแปรสังเกตได้ (Observe Variable)** หมายถึง ประเด็นหรือข้อมูลที่สามารถศึกษาได้ด้วยการวัด หรือการสังเกตเป็นรูปธรรม ของการศึกษาตัวแปรในรูปแบบผลกระทบต่อวัฒนธรรม ผ่านเครื่องมือวัดที่มีค่าตัวเลขเชิงปริมาณ ตัวแปรมีความสัมพันธ์กับตัวแปรแฝงสามารถวิเคราะห์ได้ถึงความเหมาะสมของการเป็นตัวแทนของตัวแปรแฝงนั้น ๆ โดยผ่านความสัมพันธ์ของโมเดลการวัด (Measurement Model) ประกอบด้วยตัวแปร 23 ตัวแปร ได้แก่ 1) แบบแผนทางการเมือง 2) การแบ่งแยกทางการเมือง 3) นโยบายของรัฐบาล 4) สภาพทางเศรษฐกิจ 5) ภาวะทางเศรษฐกิจ 6) ชนชั้นทางสังคม 7) ความเหลื่อมล้ำทางสังคม 8) ความสัมพันธ์ในชุมชนและท้องถิ่น 9) โครงสร้างทางสังคม 10) การปฏิรูประบบการศึกษา 11) ระดับการศึกษา 12) บทบาททางเพศ 13) ปัจจัยทางประชากร (การเกิด การตาย การย้ายถิ่น และสภาพการสมรส) 14) โครงสร้างของประชากร (อายุ อาชีพ รายได้และขนาดของครอบครัว) 15) การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 16) การสื่อสารแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม 17) ลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 18) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 19) การคมนาคมขนส่ง 20) ความเชื่อและแบบแผนทางศาสนา 21) การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา 22) ลำดับความต้องการของมนุษย์ 23) แนวคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรม

9. **ปัจจัยการเมือง** หมายถึง กิจกรรมทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าไปกำหนดทิศทางการปกครองหรือทิศทางการทำงานของรัฐและส่วนราชการ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งสังคมหรือคนส่วนใหญ่ของสังคม ได้แก่ แบบแผนทางการเมือง การแบ่งแยกทางการเมือง และนโยบายของรัฐบาล

- **แบบแผนทางการเมือง** หมายถึง รูปแบบการปกครองของประเทศไทย ที่มีรัฐบาลบริหารประเทศเพียงรัฐบาลเดียว คือ รัฐบาลกลาง มีการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ระดับท้องถิ่น ให้มีการจัดการปกครองแบบองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัด ตำบล แต่ก็ยังถือว่าแต่ละจังหวัดเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน และยังคงรับนโยบายและงบประมาณจากส่วนกลางเป็นหลักในการบริหารราชการ

- **การแบ่งแยกทางการเมือง** หมายถึง ความแตกแยกทางการเมือง การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางความคิดเห็นมีจุดยืนทางการเมืองในลักษณะที่ชัดเจน เป็นพวกเขา/ พวกเรา

- **นโยบายของรัฐบาล** หมายถึง แนวทางกว้าง ๆ ที่รัฐบาล ได้กำหนดขึ้นเป็นโครงการ แผนการหรือหมายกำหนดการเอาไว้ล่วงหน้าเพื่อเป็นหนทางซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติต่าง ๆ ตามมา ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ ตลอดจนเพื่อธำรงรักษาหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของชาตินั้น ๆ

10. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ** หมายถึง วิธีการดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดการผลิต การแลกเปลี่ยน การจำหน่าย การบริโภคและการกระจายรายได้ ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ และภาวะทางเศรษฐกิจ

- **สภาพทางเศรษฐกิจ** หมายถึง สถานะที่แสดงถึงการมีทรัพย์สินเงินทอง ที่ดิน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ทำให้ชีวิตมีความสุขสบายขึ้น สภาพการทำมาหากิน การหารายได้ที่ได้มาจากการประกอบอาชีพ การสะสมทรัพย์ การผลิต การจำหน่ายและรวมถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต

- **ภาวะทางเศรษฐกิจ** หมายถึง ศักยภาพของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับรายได้ รายจ่ายทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงินของบุคคลหรือสถาบันในชุมชน ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของเศรษฐกิจ หรือการถดถอยทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถสังเกตหรือวิเคราะห์ได้จากอำนาจซื้อของประชาชน การขยายการลงทุนการผลิต รายได้ของประชากรสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงราคาของสินค้าและบริการ อัตราการว่างงาน อัตราดอกเบี้ย และปริมาณการขายปลีก เป็นต้น

11. **ปัจจัยทางสังคม** หมายถึง คุณลักษณะของส่วนประกอบย่อยในชุมชนที่ส่งผลต่อผลกระทบทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ชนชั้นทางสังคม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความสัมพันธ์ในชุมชนและท้องถิ่นและโครงสร้างทางสังคม

- **ชนชั้นทางสังคม** หมายถึง การกำหนดกลุ่มของบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านพฤติกรรมโดยมีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ซึ่งสังคมจะถูกแบ่งออกเป็นชั้น ชั้นละหลายกลุ่ม เมื่อบุคคลถูกกำหนดให้สังกัดกลุ่มใดก็จะสังกัดชั้นสังคมไปด้วย สังคมจะกำหนดตำแหน่งของบุคคลภายในระบบชั้นทางสังคมด้วย

- **ความเหลื่อมล้ำทางสังคม** หมายถึง ความไม่ทัดเทียมกันในสังคม ได้แก่ การกระจายรายได้ การขาดโอกาสทางสังคม ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย ช่องว่างทรัพย์สิน ความแตกต่างทางรายได้ และนอกจากนี้ยังรวมถึงการเข้าถึงการบริหารของรัฐ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ ที่ดำรงอยู่ในสังคมได้ เพราะรัฐได้ทำหน้าที่ล่าเหยี่ยว โดยมีนโยบายและ

กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอาณัติสิทธิ์ เช่น กฎหมายด้านภาษีที่เอื้อประโยชน์ให้คนรวย กลุ่มนายทุนเสียภาษีน้อยกว่าคนจน เพราะฐานภาษีมาจากการบริโภค ไม่มีภาษีมรดก ภาษีทรัพย์สิน รวมทั้งช่องโหว่ที่เกิดขึ้นทางกฎหมาย

- **ความสัมพันธ์ในชุมชนและท้องถิ่น** หมายถึง การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบระบบเครือญาติ การรวมกลุ่มของคนในชุมชน รวมถึงปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน

- **โครงสร้างทางสังคม** หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นระบบความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ สังคมชนบท (กลุ่มปฐมนิคม) และสังคมเมือง (กลุ่มทุติยนิคม)

สังคมชนบท หมายถึง สังคมที่อยู่นอกเขตเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คนในสังคมมีสภาพความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีความผูกพันกันฉันพี่น้อง มีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่

สังคมเมือง หมายถึง บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่าง ๆ มีการคมนาคมสะดวก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ลักษณะครอบครัวมีขนาดเล็ก

12. ปัจจัยทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสอน การฝึกอบรมความรู้ ความชำนาญ เจตคติ ซึ่งรวมเรียกว่า การจัดประสบการณ์ให้แก่ประชาชน และรวมถึงความหมายของกระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมที่จะถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระบบพฤติกรรม ตลอดจนศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่าวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาจึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างคุณภาพชีวิตในส่วนที่เป็นการใช้ความคิด สติปัญญาและเหตุผลในการดำรงชีวิตของประชาชน ซึ่งปัจจัยทางการศึกษา ได้แก่ การปฏิรูประบบการศึกษา และระดับการศึกษา

- **การปฏิรูประบบการศึกษา** คือ การกำหนดหลักสูตร จุดมุ่งหมาย แนวนโยบาย ระบบการจัดและแนวทางในการจัดการศึกษา เพื่อให้การศึกษาช่วยพัฒนาชีวิตของคนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติประเทศบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเป็นไทย ระบบการศึกษาไทย ได้แก่ ระบบการศึกษาในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

- **ระดับการศึกษา** หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาที่ได้รับ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ระดับอนุปริญญาอื่น ๆ ระดับปริญญาตรี และระดับสูงกว่าระดับปริญญาตรี

13. ปัจจัยด้านประชากร หมายถึง ภาวะที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย การย้ายถิ่น ขนาดของครอบครัวและอื่น ๆ ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากประชากร ได้แก่ บทบาททางเพศ ปัจจัยทางประชากร (การเกิด การตาย การย้ายถิ่นและสภาพการสมรส) และโครงสร้างของประชากร (อายุ อาชีพ รายได้ และขนาดของครอบครัว)

14. ปัจจัยทางการสื่อสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยี

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน โดยช่องทางในการรับสารคือ ประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส และตัวกลางที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น สิ่งพิมพ์ กราฟิก สื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือเทคโนโลยีสื่อสาร (เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต)

นวัตกรรม หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย

เทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการที่เกี่ยวกับศิลปะในการนำเอาความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ อันก่อให้เกิด วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร อุตสาหกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักรกล สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ทางอุตสาหกรรม ถ้าในแง่ของความรู้ เทคโนโลยีจะหมายถึง ความรู้หรือศาสตร์ที่เกี่ยวกับเทคนิคการผลิตในอุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งในแง่ความเป็นอยู่และการควบคุมสิ่งแวดล้อมในส่วนของงานวิจัยนี้ ปัจจัยทางการสื่อสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยี ได้แก่ การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการสื่อสารแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

15. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพพื้นดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ และปรากฏการณ์ในท้องถิ่น รวมทั้งการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานหรือการสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ลักษณะการบริโภค วัฒนธรรมประเพณี (เช่น ประเพณีท้องถิ่น การแต่งกาย เป็นต้น) ในงานวิจัยนี้วัดได้จากระดับความคิดเห็นจากการรับรู้ของบุคคลในด้านลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการคมนาคมขนส่ง

16. ปัจจัยทางศาสนา หมายถึง ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ มีหลักการสถาบันหรือประเพณีที่เป็นที่เคารพโดยทั่วไป แล้วอาจกล่าวได้ว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ควบคุม และ

ประสานความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข คือ ให้มีหลักการ ค่านิยม วัฒนธรรมร่วมกันและวิถีทางที่มนุษย์เลือกใช้ในการดำรงชีวิต ให้สังคมเป็นหนึ่งเดียวกัน มีแนวทางไปในทิศทางเดียวกัน ด้วยหลักจริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรมที่เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน ในงานวิจัยนี้ วัดได้จาก ความเชื่อและแบบแผนทางศาสนา และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา

17. ปัจจัยทางจิตวิทยา หมายถึง การศึกษาที่เกี่ยวกับจิตใจ (กระบวนการของจิต)

กระบวนการความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยกระบวนการรับรู้ (กระบวนการรับข้อมูลของมนุษย์) อารมณ์ บุคลิกภาพ ค่านิยม และความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้วัดได้จากลำดับความต้องการของมนุษย์ และแนวคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม

18. บรรทัดฐานทางสังคม หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือแบบแผนของพฤติกรรม

ที่สังคมยอมรับเป็นแนวทางให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติในแต่ละสถานการณ์ ได้แก่ **วิถีชาวบ้าน** (Folkways) หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติด้วยความเคยชิน เนื่องจากได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดมาตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตใหญ่ แม้ว่าจะไม่มีการกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนอย่างเข้มงวด แต่อาจถูกคนอื่น เยาะเย้ย ถากถาง หรือได้รับการนิพนท ทำให้สมาชิกต้องปฏิบัติตามวิถีชาวบ้าน จนเกิดความเป็นระเบียบทางสังคมในที่สุด **จารีต** (Mores) หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนจะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกในสังคมอย่างจริงจัง เนื่องจากมีผลกระทบต่อระบบสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นส่วนรวม